

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑ

**Ομιλία του κ. Γιάννη Στουρνάρα στην ειδική εκδήλωση της Τράπεζας της Ελλάδος
προς τιμήν του Ξενοφώντος Ζολώτα**

15 Δεκεμβρίου 2014

**‘Ξενοφών Ζολώτας:
Παραλληλισμοί και Μαθήματα του τότε για το σήμερα’**

Ο Ξενοφών Ζολώτας ανήκει σε μία ξεχωριστή ομάδα πολιτικών και οικονομολόγων, στους οποίους οφείλουμε πολλά: ήταν εκείνοι που είχαν το θάρρος αλλά και τη θέληση να ανοίξουν νέους δρόμους για την ελληνική οικονομία και να οδηγήσουν τη χώρα μακριά από τη φτώχεια και την καθυστέρηση.

Πρόκειται, ασφαλώς, για μια κοινότοπη διαπίστωση. Δυστυχώς όμως τα τελευταία χρόνια, οι συνθήκες που έχουν δημιουργηθεί εξαιτίας της μακρόχρονης κρίσης, μας κάνουν να ξεχνούμε τους κοινούς τόπους.

Έτσι, όταν σήμερα μιλάμε, λοιπόν, για την ελληνική οικονομία, όταν αναφερόμαστε στην κρίση που ταλανίζει τη χώρα μας, όταν μεμψιμοιρούμε για την κατάσταση στην οποία έχουμε περιέλθει, λησμονούμε ότι η Ελλάδα, μέχρι μόλις πριν από μερικές δεκαετίες, ήταν μία πολύ φτωχή αγροτική χώρα, που είχε βγει από έναν ανηλεή εμφύλιο πόλεμο και προσπαθούσε να βρει το δρόμο της στον μεταπολεμικό κόσμο. Για να το πετύχει, αξιοποίησε ένα φτωχό επιστημονικό δυναμικό και όση βοήθεια μπορούσε να της παρασχεθεί από τους συμμάχους της.

Τουτέστιν, αυτό που ισχυρίζομαι είναι ότι αδικούμε τον εαυτό μας και την Ελλάδα όταν, μιλώντας για το σήμερα, το εξομοιώνουμε συχνά με ένα όχι πολύ μακρινό παρελθόν αλλά και με μία Ελλάδα που καμία σχέση δεν έχει με τη σημερινή. Και παραγνωρίζουμε τη μεγάλη προσπάθεια που έγινε από τον τερματισμό του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και που είχε ως κατάληξη η χώρα μας να ενταχθεί στον οικονομικό πυρήνα της Ευρώπης και να συμπεριλαμβάνεται στις πιο αναπτυγμένες χώρες του κόσμου.

Λησμονούμε, δηλαδή, ότι η Ελλάδα έχει πάψει από πολλού να είναι μία φτωχή, αγροτική χώρα, και ότι διαθέτει σήμερα ένα εξαιρετικού επιπέδου επιστημονικό δυναμικό.

Για να γίνουν αυτές οι μεγάλες αλλαγές, για να πραγματοποιηθεί ο μετασχηματισμός της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας, χρειάστηκε σκληρή δουλειά από δύο γενιές Ελλήνων και μεγάλη προσπάθεια από μία πολιτική και οικονομική ηγεσία που πίστεψε στην αλλαγή, που πίστεψε πως η Ελλάδα μπορούσε να αντιμετωπίσει το φάσμα της φτώχειας και να ενταχθεί με αξιώσεις στο ευρωπαϊκό στερέωμα. Ο Ξενοφών Ζολώτας ήταν ένας εξέχων εκπρόσωπος αυτής της ομάδας.

Δεν θα πρέπει να ξεχνούμε ότι η τόσο μεγάλη προσπάθεια που οδήγησε στο μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο δεν ήταν και δεν θα μπορούσε να είναι έργο ενός μόνο ανθρώπου. Αντιθέτως, υπήρξε δημιουργήμα πολλών ανθρώπων, συχνά με διαφορετικές και αποκλίνουσες πολιτικές αντιλήψεις, αλλά και με έναν στόχο, ένα όραμα: την εξάλειψη της φτώχειας από την Ελλάδα.

Ο Ξενοφών Ζολώτας ήταν εκείνος που, αναλαμβάνοντας τη Διοίκηση της Τράπεζας της Ελλάδος το 1955, πατούσε ασφαλώς σε πολύ πιο στέρεο έδαφος χάρη στις προσπάθειες όλων όσων είχαν αναλάβει τις τύχες των οικονομικών πολιτικών της χώρας πριν από αυτόν: εκείνων που κατά τη διάρκεια της ανασυγκρότησης συμμετείχαν στην αξιοποίηση της βοήθειας του σχεδίου Μάρσαλ, βγάζοντας την Ελλάδα από το τέλμα των πολεμικών καταστροφών, ακόμη και αν αυτό χρειάστηκε να συμβεί τη στιγμή που μαινόταν ένας αιματηρότατος εμφύλιος πόλεμος. Μπόρεσε επίσης να αξιοποιήσει τη σταθεροποιητική πολιτική του Γεωργίου Καρτάλη, που επέτρεψε στη χώρα να ξεφύγει από το φαύλο κύκλο των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και των πληθωριστικών πιέσεων με ένα εξαιρετικά υψηλό κόστος για την παράταξη στην οποία ανήκε, αλλά και την υποτίμηση της δραχμής που πραγματοποίησε ο Σπύρος Μαρκεζίνης το 1953.

Λίγο αφότου, λοιπόν, ο Ξενοφών Ζολώτας γίνεται Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος είναι σε θέση να ανακοινώσει τη γενναία αύξηση των επιτοκίων των καταθέσεων, μέτρο τολμηρό για τα δεδομένα της εποχής, που διευκόλυνε σημαντικά τη διοχέτευση της αποταμίευσης στις τράπεζες της χώρας. Είναι περιττό να τονίσω ότι χωρίς τις αποταμιεύσεις αυτές, η χρηματοδότηση της ανάπτυξης στη συνέχεια δεν θα ήταν εφικτή.

Ταυτόχρονα ο Ζολώτας, με την ιδιότητά του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, αναλαμβάνει την ευθύνη για την τήρηση ενός σημαντικού μέρους του μακροοικονομικού πλαισίου άσκησης της οικονομικής πολιτικής. Σας θυμίζω τις βασικές κατευθύνσεις του:

Πρώτον, απαρέγκλιτη προσήλωση στο πολυμερές εμπόριο της Δύσης και το νομισματικό σύστημα του Bretton Woods, στο οποίο η Ελλάδα θα συμμετάσχει διατηρώντας σταθερή την ισοτιμία της δραχμής με το δολάριο. Η θεμελιώδης αυτή συναλλαγματική επιλογή έδινε τον τόνο της εγχώριας νομισματικής πολιτικής και εγγυόταν τη διατήρηση χαμηλών ρυθμών πληθωρισμού.

Δεύτερον, μια δημοσιονομική πολιτική που έδινε έμφαση στην ισοσκέλιση του προϋπολογισμού, χωρίς να αποθαρρύνει τις δημόσιες επενδύσεις. Ο τακτικός προϋπολογισμός καλείτο να είναι πλεονασματικός ή ισοσκελισμένος, επιτρέποντας τη χρηματοδότηση του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων με τη μικρότερη δυνατή επιβάρυνση του δημοσίου χρέους.

Τρίτον, μια εισοδηματική πολιτική που κατευθυνόταν από την αύξηση της παραγωγικότητας, που έθετε το ανώτατο όριο στις αυξήσεις των μέσων αποδοχών.

Και τέλος, μια παρεμβατική τραπεζική πολιτική, σύμφωνα με την οποία το τραπεζικό σύστημα όφειλε να ελέγχεται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να υποστηρίζει τους τομείς-προτεραιότητες της κυβερνητικής πολιτικής, που δεν ήταν άλλοι από τη βιομηχανία, τη γεωργία και τις εξαγωγές. Αντίστροφα, έπρεπε να αποτραπεί η «διασπάθιση» πόρων σε δραστηριότητες που δεν θεωρούνταν αναπτυξιακά επιθυμητές από την κυβέρνηση, όπως το εμπόριο, οι εισαγωγές και η οικοδομική δραστηριότητα.

Δεν θα επιμείνω σε επί μέρους πλευρές αυτού του μακροοικονομικού πλαισίου. Θα ήθελα μόνο να επισημάνω ότι αποτέλεσε για είκοσι περίπου χρόνια το βασικό περιβάλλον άσκησης της οικονομικής πολιτικής, πάνω στο οποίο θεμελιώθηκε το μεταπολεμικό ελληνικό οικονομικό θαύμα.

Σήμερα, πολλές πλευρές του πλαισίου αυτού, όπως για παράδειγμα η υπερβολική, με βάση τα σημερινά δεδομένα, ρύθμιση του τραπεζικού συστήματος, μάς φαίνονται παράδοξες. Αλλά ας μη λησμονούμε ότι εκ του αποτελέσματος, το μακροοικονομικό αυτό πλαίσιο δεν

μπορεί παρά να κριθεί ως επιτυχημένο, καθώς εξασφάλισε ταχύτατους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης και οδήγησε στο μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας.

Ο στόχος του πλαισίου αυτού δεν ήταν άλλος από την εκβιομηχάνιση της Ελλάδας. Ίσως να μην είναι τυχαίο ότι κανένα πολιτικό κόμμα της εποχής, κανένας οικονομολόγος δεν ήταν αντίθετος με την προτεραιότητα αυτού του στόχου. Ασφαλώς, διαφωνούσαν στα μέσα για την επιτυχία του ή ακόμη στο εφικτό της επιτυχίας του σε σύντομο χρονικό διάστημα. Η αντιπαράθεση του Κυριάκου Βαρβαρέσου και του Ξενοφώντα Ζολώτα μετά τη δημοσιοποίηση της έκθεσης Βαρβαρέσου, το 1952, δεν είχε να κάνει με το αναγκαίο της εκβιομηχάνισης. Σε αυτό δε διαφωνούσαν. Η διαφωνία τους βρισκόταν στο κατά πόσο ήταν δυνατή η άμεση εφαρμογή φιλόδοξων προγραμμάτων για το βιομηχανικό μετασχηματισμό της χώρας, με τον Βαρβαρέσο να πιστεύει πως κάτι τέτοιο ξεπερνούσε τις δυνάμεις της Ελλάδας και τον Ζολώτα να προσδοκά πολλά από την ξένη βοήθεια.

Βεβαίως οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι αυτό το μακροοικονομικό πλαίσιο, θεματοφύλακας του οποίου ήταν – μέσω της Τράπεζας της Ελλάδος – ο Ζολώτας, μπορούσε να λειτουργεί μόνο όσο παρέμενε ανέπαφο το σύστημα του Bretton-Woods και φυσικά όσο οι τιμές του πετρελαίου παρέμεναν χαμηλές. Όπως επίσης, πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι ήταν προϊόν του διπολικού κόσμου στον οποίο συμμετείχε και η Ελλάδα.

Πρώτα με την κατάρρευση του Bretton Woods και στη συνέχεια με την πρώτη πετρελαϊκή κρίση, τα διεθνή θεμέλια πάνω στα οποία στηρίχθηκε η μεταπολεμική ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας ανατράπηκαν. Τα δεδομένα στο εξής θα είναι διαφορετικά – πολύ περισσότερο εφόσον την ανατροπή αυτή συνόδευσε και η πτώση της Δικτατορίας.

Έχοντας αποσυρθεί στη διάρκεια της επταετίας, ο Ξενοφών Ζολώτας επιστρέφει στη Διοίκηση της Τράπεζας της Ελλάδος το Νοέμβριο του 1974. Τα δεδομένα όμως είναι πλέον πολύ διαφορετικά.

Πρώτα απ' όλα, όπως έχει επανειλημμένα ειπωθεί, μπαίνουμε σε μία εποχή «Μεγάλων Προσδοκιών», που στο χώρο της οικονομίας εκδηλώνονται με έντονες απαιτήσεις και πιέσεις για αναδιανομή του εισοδήματος υπέρ των φτωχότερων κοινωνικών ομάδων.

Κατά δεύτερο λόγο, το αναπτυξιακό πρότυπο που ακολουθούσε η χώρα μέχρι τότε, είχε ήδη αρχίσει να αποδυναμώνεται, καθώς οι ανταγωνίστριες χώρες άφηναν πίσω τους το αναπτυξιακό πρότυπο της αξιοποίησης των εγχώριων πόρων, που είχε ακολουθήσει και η Ελλάδα, υιοθετώντας νέα πρότυπα ανάπτυξης, προσανατολισμένα σε νέες τεχνολογίες.

Αυτό που είναι σίγουρο πάντως, είναι ότι η Ελλάδα μετά το 1973 εντάσσεται στην παγκοσμιοποίηση ανταποκρινόμενη πλήρως στο πολιτικό σκέλος της διαδικασίας, αποφεύγοντας ωστόσο να αλλάξει κατεύθυνση στο ζήτημα της οικονομίας. Μέσα από την εμπέδωση των δημοκρατικών θεσμών συμμετέχει στον λεγόμενο παγκόσμιο εκδημοκρατισμό. Από την άλλη πλευρά, στο οικονομικό πεδίο, επιδιώκει συχνά να προστατεύσει αυτό που ήδη υπάρχει, ακόμη και εάν αυτό δεν είναι εφικτό, ακόμη και εάν το κόστος είναι μεγάλο.

Αν, λοιπόν, πολιτικά η Ελλάδα συμβαδίζει με την παγκοσμιοποίηση, οικονομικά προσπαθεί με κάθε τρόπο να αποφύγει τις συνέπειές της. Αν το καταφέρνει και μπορεί για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα να διατηρήσει τα οφέλη από τις κατακτήσεις του παρελθόντος, οφείλεται σε σοφές πολιτικές επιλογές που την οδηγούν στην ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα αρχικά, στη συμμετοχή της στη διαδικασία της Οικονομικής και Νομισματικής Ενοποίησης, και, τέλος, στην ένταξή της στη ζώνη του Ευρώ. Οι σοφές αυτές επιλογές μπορεί να έδωσαν χρόνο και να αποτέλεσαν απαραίτητες προϋποθέσεις για τον εκσυγχρονισμό της οικονομίας και της κοινωνίας, για την εφαρμογή μεταρρυθμίσεων, για τη δημοσιονομική σταθερότητα, ωστόσο δεν στάθηκαν τελικά ικανές να επιτύχουν τους στόχους αυτούς. Και αυτό φάνηκε από το 2007 και μετά.

Τιμώντας απόψε τη μνήμη του Ξενοφώντα Ζολώτα, νομίζω ότι θα πρέπει να επιμείνουμε όχι τόσο στις προσωπικές του ικανότητες, αδιαμφισβήτητες κατά γενική ομολογία, αλλά στις συλλογικότητες που βρίσκονταν πίσω από κάθε επιτυχία. Όπως προείπα, η μεταπολεμική ανάπτυξη ήταν προϊόν κυρίως συλλογικής προσπάθειας, κοινών στόχων και οραμάτων.

Θα ήθελα πολύ να ήμουν σε θέση να πω ότι ισχύει το ίδιο και σήμερα. Σήμερα, όμως, υπάρχουν ακόμη αρκετοί που πιστεύουν ότι, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, η Ελλάδα μπορεί όχι μόνο να επιβιώσει, αλλά και να ακμάσει έξω από την Ευρωζώνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ακόμη χειρότερα, υπάρχουν άλλοι που φαίνεται να πιστεύουν ότι η Ελλάδα μπορεί να παραμείνει στην Ευρωζώνη χωρίς να σέβεται τους κανόνες της, χωρίς να

τηρεί τις δεσμεύσεις της. Ωστόσο, αν μας δείχνει κάτι η εμπειρία του παρελθόντος, είναι ότι η Ελλάδα μπόρεσε να πετύχει τους στόχους της μόνο όταν σεβάστηκε τους κανόνες του παιχνιδιού και τους αξιοποίησε προς όφελός της. Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα μπόρεσε και ανέδειξε προσωπικότητες όπως ο Ξενοφών Ζολώτας.

Σήμερα, η Ελλάδα ανακάμπτει μετά από την παραμονή της για έξι περίπου χρόνια σε μια παρατεταμένη και βαθιά ύφεση, που ήταν το αποτέλεσμα, τόσο σοβαρών λαθών της οικονομικής πολιτικής όσο και του λανθασμένου, εσωστρεφούς αναπτυξιακού προτύπου. Η κοινωνική συνοχή δοκιμάστηκε σκληρά όταν σημαντικά τμήματα του πληθυσμού υποβλήθηκαν σε μεγάλες θυσίες, προκειμένου να αποκατασταθεί η δημοσιονομική ισορροπία, η ισορροπία στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, και να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα.

Ωστόσο, οι τελευταίες εκτιμήσεις για κρίσιμα οικονομικά μεγέθη εμφανίζονται σημαντικά βελτιωμένες, δείχνοντας με τον πιο έκδηλο τρόπο ότι οι θυσίες και η προσπάθεια εξόδου από την κρίση αποδίδουν καρπούς. Από το δεύτερο κιάλας τρίμηνο του τρέχοντος έτους, δηλαδή ένα τρίμηνο νωρίτερα του αναμενομένου, η οικονομία έχει εισέλθει σε αναπτυξιακή τροχιά, ενώ το τρίτο τρίμηνο του έτους ήταν η ταχύτερα αναπτυσσόμενη οικονομία της ευρωζώνης. Ο ρυθμός ανάπτυξης αναμένεται να αυξηθεί σημαντικά τα δύο επόμενα έτη. Μάλιστα, έχει ήδη επιτευχθεί σημαντική μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος, το μεγαλύτερο κυκλικά διορθωμένο πρωτογενές πλεόνασμα στην Ευρωζώνη, μεγάλη βελτίωση στην ανταγωνιστικότητα και πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Είναι αξιοσημείωτο επίσης ότι σε συνθήκες βαθιάς ύφεσης και οικονομικής αβεβαιότητας, οι ελληνικές εξαγωγές αύξησαν τα μερίδιά τους στη διεθνή αγορά, ως αποτέλεσμα της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας. Η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης και της σταθερότητας θα βελτιώσει ακόμα περισσότερο το επενδυτικό κλίμα και τις συνθήκες ρευστότητας της οικονομίας.

Με άλλα λόγια, και ως αποτέλεσμα της μεγάλης προσπάθειας που καταβλήθηκε τα τελευταία χρόνια, η στροφή του αναπτυξιακού προτύπου προς μία οικονομία της υγιούς επιχειρηματικότητας και της εξωστρέφειας έχει επιτέλους αρχίσει να πραγματοποιείται. Βασική προϋπόθεση ολοκλήρωσής του είναι η διατήρηση της δημοσιονομικής σταθερότητας και η συνέχιση των μεταρρυθμίσεων. Το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος των απαιτούμενων

μέτρων προσαρμογής έχει ήδη ληφθεί. Πολύ λίγα απομένουν ακόμα. Η ελληνική οικονομία έχει μπροστά της μόνο οφέλη, το κόστος ήδη το εισέπραξε.

Στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων μου ως Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος και ως μέλους του Διοικητικού Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, οφείλω να επισημάνω ότι η κρίση των τελευταίων ημερών λαμβάνει πλέον σοβαρές διαστάσεις, ότι η ρευστότητα στην αγορά μειώνεται με ταχύ ρυθμό, ότι ο κίνδυνος όχι μόνο ανακοπής της αναπτυξιακής πορείας που μόλις ξεκίνησε, αλλά ο κίνδυνος μιας ανεπανόρθωτης βλάβης της ελληνικής οικονομίας, είναι μεγάλος.

Από την προηγούμενη θητεία μου ως Υπουργός Οικονομικών, γνωρίζω πολύ καλά το τεράστιο βάρος της νομοθετικής προσαρμογής στις νέες συνθήκες που σήκωσαν οι Έλληνες βουλευτές. Με το θάρρος της προσωπικής γνωριμίας με κάθε ένα εξ αυτών αλλά και της στήριξης που μου παρείχαν στη Βουλή τα προηγούμενα χρόνια, θα ήθελα να προχωρήσω ένα βήμα παραπάνω και να τους ζητήσω να συνεκτιμήσουν το μεγάλο αυτό και άμεσο κίνδυνο στις αποφάσεις τους.

Θα ήθελα, τέλος, μιλώντας στη σημερινή εκδήλωση, που τιμά τη μνήμη του Ξενοφώντα Ζολώτα, να απευθυνθώ στα πολιτικά κόμματα, όπως έκανε κι εκείνος όταν το θεωρούσε αναγκαίο, και ιδιαίτερα σε εκείνα τα πολιτικά κόμματα που πιστεύουν ότι η Ελλάδα θα ευημερήσει μόνο ως μέλος της Ευρωζώνης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Και να τους πω ότι θα ήταν άκρως επιθυμητό να συνεννοηθούν, ώστε να προχωρήσουν οι λίγες ακόμα μεταρρυθμίσεις που απομένουν, ώστε να 'δέσουν', με τρόπο που δεν επιτρέπει οπισθοδρόμηση, τόσο η δημοσιονομική σταθερότητα όσο και η οικονομική ανάπτυξη. Πράττοντας έτσι, μεταξύ άλλων, θα αφοπλίσουν με τρόπο οριστικό και αμετάκλητο εκείνους τους αμετανόητους παράγοντες που ουδέποτε παραιτήθηκαν από την ιδέα να χρησιμοποιήσουν την Ελλάδα είτε ως αποδιοπομπαίο τράγο, είτε ως Ιφιγένεια, για παραδειγματισμό των κρατών-μελών της περιφέρειας της ζώνης του Ευρώ.